

УДК 330.322

С.Б. ХОЛОД, кандидат технічних наук, доцент,
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто концептуальні підходи до інноваційного розвитку методичних аспектів розрахунку інтегрального показника оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів регіону на основі визначення кількісного взаємозв'язку інтегрального показника з ефективністю інвестицій при проектуванні сукупного інвестиційного потенціалу регіону. Доведено, що природною детермінантою економічного розвитку регіону є інноваційний процес як системне явище, як результат від різновекторної взаємодії інститутів управління і економічних агентів регіону, в якому лінійні зв'язки в ланцюжку «наука – виробництво – споживання» є лише однією з багатьох складових.

Ключові слова: інновації, інвестиції, управління, методичні підходи, потенціал, економічний розвиток.

Постановка проблеми. На підставі трансформації державної економічної системи відповідно до умов ринкових відносин докорінно змінюється поняття ролі, місця і суті інвестиційної привабливості конкретних суб'єктів у системі економічних відносин з державою, споживачами і постачальниками, з установами інфраструктури товарних відносин та організаціями товарного виробництва, поміж суб'єктами. За таких умов виникає не тільки потреба у нових формах економічних відносин, але й нові зв'язки у виробничій системі, в нових підходах економічної свідомості, новому образі мислення, новій психології буття і, природно, проектуванні нового механізму інституціонального управління [1].

Глибоке пізнання сутності економічних явищ в умовах трансформації ринкової економіки, її теоретичне обґрунтування на підставі нових підходів дозволить зрозуміти зміни, що відбуваються і можуть відбутися в майбутньому, приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо стратегії розвитку, здійснювати перехід до ринкових відносин з меншими фінансовими, матеріальними та морально-психологічними витратами.

Природно, що детермінантою економічного розвитку є інноваційний процес як системне явище, як результат від різновекторної взаємодії інститутів й економічних агентів, в якому лінійні зв'язки в ланцюжку «наука – виробництво – споживання» є лише однією з багатьох складових. Інноваційний процес фокусується навколо підприємства [2]. Саме на підприємстві здійснюється практична реалізація інновацій, випускається продукція, що пропонується споживачу, приймається зворотний відгук від споживача до товаровиробника й передається далі до науки. Наука може тільки продукувати знання, пропонувати нові технології, що здатні підвищити конкурентоспроможність продукції підприємств, рекламувати їх і тим формувати попит. Для науки важливо сприймати запити ринку та адекватно задовольняти їх.

Аналіз досліджень. Проведені дослідження дають підстави для таких висновків:

– адекватною оцінкою стану справ у країні є визнання явища віртуалізації політико-економічної системи, що проявляється через компоненти – віртуаль-

ні владу, економіку, власність. Якісні параметри зростання свідчать про його екстенсивний характер – відбулася деградація структури економіки в напрямі від високотехнологічної індустріальної в бік сировинної добувної, впав її науково-технічний рівень. Процеси роздержавлення та приватизації, проголошеною метою яких було підвищення ефективності економіки, досі не дали очікуваних результатів. Нова власність не веде до інвестицій та інновацій, у результаті закриваються можливості для зростання економіки та добробуту населення в майбутньому;

– в Україні, яка набуває статусу країни з ринковою економікою, переважають неефективні інститути у вигляді існування нерівних умов конкуренції, встановлення монопольних обмежень, створення перешкод вільному підприємництву, пригнічення попиту на інноваційні фактори виробництва, що заважає звичайному розвитку;

– зниження рівня технологічного розвитку економіки України, відсутність вагомих зрушень в інноваційному процесі, згорання масштабів науки має інституційне підґрунтя. Отже, подальше вирішення стратегічних завдань запровадження інноваційної моделі економічного розвитку залежить від якості політичних і економічних інститутів, що формуються в результаті реформ [3].

– помітна різноплановість державного управління щодо розвитку регіонів як за обсягами капітальних інвестицій, так і за видами активів. Така різноплановість капітальних інвестиційних методологічних підходів до розробки регіональної інвестиційної проблематики не дає можливості адекватного розвитку.

За традиційних методологічних підходів до розробки регіональної та інвестиційної проблематики оцінка інвестиційного забезпечення здійснюється за характеристиками завершальної стадії інвестування – обсягами залучених у суспільне виробництво інвестицій, співвіднесеними з одержуваними соціально-економічними результатами. Тим самим процеси регіонального інвестування неадекватно опи-

суються методами, що оперують характеристиками економічних подій, які відбулися, і не враховують ресурсну базу інвестування. Крім того, знижується операційність методичного інструментарію, що найчастіше деформує уявлення про реальні інвестиційні можливості регіону й перспективи його розвитку.

Мета дослідження. Необхідно використати методологічний мас, який повинен логічно доповнити й розширити можливості наукового інструментарію, що використовується. У його основі пропонується використовувати ресурсний підхід, який, з одного боку, дозволяє забезпечити цілісність опису регіону як об'єкта дослідження, а з іншого – усуває відзначену вище невідповідність між предметом і методами дослідження регіональної та інвестиційної проблематики [1].

Виклад основного матеріалу. Існують різноманітні підходи до вивчення інвестицій, на яких базуються сучасні трактування поняття інвестиційного потенціалу, понятійно-термінологічного та методичного апарату його дослідження, розуміння складових елементів та факторів формування. Слід відзначити, що в більшості економічних теорій, поняття інвестиційного потенціалу розглядається в основному на макрорівні.

Проведення детального аналізу факторів формування інвестиційного потенціалу в економічних теоріях та працях сучасних учених дало можливість розробити їх класифікацію (табл. 1).

На макрорівні інвестиційний потенціал включає в себе показники політичного (включаючи законодавство), економічного та соціального середовища для інвестицій. Засоби макроекономічного характеру втілюються в державних заходах щодо підвищення привабливості інвестицій.

Підходи до аналізу інвестиційного потенціалу на мезорівні є подібними до підходів на макрорівні. Характерною особливістю є те, що в усіх регіонах діє єдине законодавче поле (зі змінами лише для ВЕЗ та ТПР), а більшу роль на регіональному рівні починають відігравати безпосередні відносини інвесторів з регіональною владою.

Таблиця 1

Класифікація факторів формування інвестиційного потенціалу регіону

Основа класифікації	Фактор	
	Вид/тип	Характеристика
Характер дії	Активний	Активний прояв у формуванні інвестиційного клімату
	Пасивний	Пасивність, слабкість дії
Об'єктивність	Об'єктивний	Має об'єктивний характер
	Суб'єктивний	Притаманний суб'єктивний характер
Масштаб прояву	Глобальний	Характерний для більшості країн світу
	Регіональний	Проявляється на регіональному рівні
	Місцевий (локальний)	Специфічний для адміністративного району чи міста
	Точковий	Притаманний окремому підприємству
Спосіб прояву	Відкритий	Проявляє себе відкрито
	Латентний (прихований)	Не проявляється зовнішньо, є прихованим
Характер прояву	Інформаційний	Має відповідний характер прояву
	Комплексний	
	Системоутворюючий	
	Компонентний	
	Економічний	
	Соціальний	
Стан у відношенні до інвестиційного клімату (певного рівня ТСС)	Зовнішній	Є фактором зовнішнього середовища у відношенні до інвестиційного клімату (певного рівня ТСС)
	Внутрішній	Є безпосереднім внутрішнім фактором інвестиційного клімату (певного рівня ТСС)
Генезис	Штучний	Має штучний, пробний характер
	Природний	Притаманний природі реальних об'єктів
Ступінь і напрям впливу	Стимулюючий (сприятливий)	Дія стимулююча, що забезпечує формування сприятливого інвестиційного потенціалу
	Дестимулюючий (загрозливий)	Дія загрозлива, що може викликати формування несприятливого інвестиційного потенціалу
	Лімітуючий	Встановлює певні бар'єри у формуванні сприятливого інвестиційного потенціалу
	Нейтральний	Займає нейтральну позицію у формуванні інвестиційного потенціалу
Спектр впливу	Вибіркового впливу	Має характер вибіркового впливу на складові інвестиційного потенціалу
	Загального впливу	Має загальний вплив на інвестиційний потенціалу
Ієрархічний рівень	Макро	Формується на макрорівні
	Мезо	Характерний лише на мезорегіональному рівні
	Мікро	Проявляється безпосередньо на підприємстві

На мікрорівні інвестиційний потенціал проявляє себе через двосторонні відносини інвестора та конкретних державних органів, господарюючих суб'єктів-постачальників, банків, а також профспілок та трудових колективів приймаючої країни. На цьому рівні відбувається так звана конкретизація узагальненої оцінки інвестиційного потенціалу під час реальних економічних, правових, культурних відносин іноземної фірми з новим для неї середовищем. Мікроекономічними інструментами користуються іноземні інвестори безпосередньо з метою пристосування до умов існуючого середовища.

У більшості праць інвестиційний потенціал розглядається, як правило, на макрорівні, а мезорівень (регіональний рівень) інвестиційного потенціалу, що обумовлений регіональними відмінностями умов залучення інвестицій, є недостатньо вивченим. При цьому кожний рівень інвестиційного потенціалу характеризується своїми, йому властивими показниками, має власні підходи до вивчення й аналізу тощо.

Власне на макрорівні при оцінці інвестиційного потенціалу держави як регіону у світовому масштабі традиційно використовуються методики експертно-аналітичного типу, які орієнтовані на виведення інтегрального показника з відповідним ранжуванням країн (інвестиційний рейтинг) через аналіз природо-ресурсного, інфраструктурного потенціалу, впливу факторів політичного, економічного, інституційного, соціально-культурного середовища.

Розрахунок інтегрального показника оцінки інвестиційної привабливості регіонів України проводиться на основі підсумовування добутоків рангових значень кожного синтетичного показника на його значущість. За даними розрахунків визначається конкретне місце регіону в загальному складі регіонів України.

Ця методика передбачає визначення кількісного взаємозв'язку інтегрального показника оцінки інвестиційної привабливості регіонів України з ефективністю інвестицій за кожним регіоном. Ефективність інвестицій характеризується при

цьому показником рентабельності власного капіталу, що виступає в цьому випадку аналогом суми інвестицій в основні фонди, оборотні засоби й нематеріальні активи.

Згідно з цією методикою всі регіони України групуються за чотирма групами інвестиційної привабливості: пріоритетної, достатньо високої, середньої та низької інвестиційної привабливості. Узагальнена характеристика інвестиційної привабливості регіонів України додатково, залежно від кожної з чотирьох груп, враховує рекомендації, які диференційовані за макрогалузевими напрямками інвестування.

Фактори, що визначають привабливість регіону для здійснення комерційної діяльності й залучення інвестицій, віднесені до трьох рівнів. До першого рівня відносять історично й природно сформовані фактори: ступінь «столичності», природний потенціал, розвиненість соціально-культурної сфери, інноваційний клімат. Другий рівень факторів комерційної привабливості включає елементи, що структурно розкривають задані умови (фактори першого рівня): характеристики різних інфраструктур (інженерної, транспортної, комунікаційної) і правового поля, а також якості проведених ринкових перетворень. Фактори третього рівня представлені системою цін на основні ресурси регіону: землю, нерухомість, матеріально-технічні ресурси тощо.

У поєднанні статистичних і експертних оцінок деякі методики передбачають, з одного боку, аналіз інвестиційного потенціалу, тобто масштабів бізнесу, до яких готовий регіон, з іншого боку – рівень інвестиційного ризику, тобто наскільки ризиковано цей бізнес розгортати.

Серед них, зокрема, методика, запропонована російським рейтинговим агентством «Експерт РА», відповідно до якої як основні складові інвестиційної привабливості регіонів прийнято дві характеристики: інвестиційний потенціал (об'єктивні можливості країни чи регіону) та інвестиційний ризик (умови діяльності інвесторів). При розрахунку інтегрального рейтингу кожного регіону використовується поєднання складових інвестиційного потенціалу та ризику. У площині «ри-

зик – потенціал» задано такі градації. Потенціал: високий (цифрове позначення 1), середній (2) і низький (3). Ризик: низький (літерне позначення А), середній (В), високий (С) і дуже високий (D). Відповідно, рейтинг кожного регіону позначається буквено-цифровою комбінацією, що вказує на область у згаданих вище координатах. Взаємозв'язок інвестицій, ризику й потенціалу характеризується місцем кожного регіону в координатній площині, по осі ординат якої відкладено сумарні інвестиції, що припадають на 1% потенціалу регіону, а по осі абсцис – індекс інвестиційного ризику.

Головною перевагою цієї методики є можливість визначення ефективності реалізації (використання) інвестиційної привабливості регіону, яка виражається співвідношенням інвестиційної активності регіону і його інвестиційної привабливості. Тобто це кількісний критерій ефективності використання інвестиційних можливостей регіону: ефективність використання інвестиційної привабливості регіону (E) оцінюється тільки з позицій зіставлення рівня інвестиційної привабливості регіону (X) з рівнем результату її реалізації, тобто з рівнем інвестиційної активності в регіоні (Y): $E_{i,t+1} = Y_{i,t+1} / X_{i,t}$, де $X_{i,t}$ – рівень інвестиційної привабливості в *i*-му регіоні *t* року; $Y_{i,t+1}$ – рівень інвестиційної активності в *i*-му регіоні (*t* + 1) року.

Розбіжності між *t* і *t* + 1 виражає лаг тривалістю в один рік, оскільки інвестицій-

на привабливість цього року здебільшого реалізується у формі інвестиційної активності, як показують результати регресійного аналізу, саме з таким запізненням.

Очевидно, що чим більше значення $E_{i,t+1}$, тим краще використовується інвестиційна привабливість *i*-го регіону. Причому якщо $E_{i,t+1} < 1$, то інвестиційна привабливість *i*-го регіону недовикористовується, а у випадку, якщо $E_{i,t+1} > 1$, інвестиційна привабливість використовується цілком і навіть «перевикористовується» за рахунок ефективної нейтралізації («придушення») негативного впливу некомерційних інвестиційних ризиків і створення організаційно-економічними заходами додаткових ефективних стимулів для інвесторів.

Привабливість показує можливості території щодо нарощування інтегрального потенціалу регіону, а інвестиційний клімат характеризує умови щодо забезпечення надійності процесів інвестування.

Залежно від часового горизонту аналізу, управління й прогнозування оцінку інвестиційного потенціалу варто поділити на дві, а саме оцінку поточного стану інвестиційного клімату й перспективного (можливого в майбутньому).

Поряд з цими методичними підходами до оцінки інвестиційного потенціалу слід у територіальному розрізі дослідити ті фактори, значення яких зросло при розширенні господарської та політичної самостійності регіонів чи з наданням їм спеціальних режимів господарювання (рис. 1).

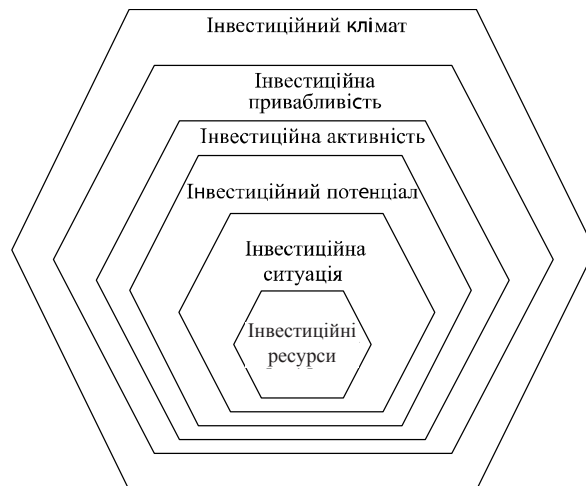


Рис. 1. Схема співвідношення категорій інвестиційної проблематики

При проведенні комплексної оцінки інвестиційного потенціалу регіону також доцільно:

1) провести аналіз інвестиційного потенціалу на трьох рівнях: глобальному, національному, внутрішньо-регіональному;

2) застосувати, як вже зазначалося вище, диференційований підхід до оцінки інвестиційного потенціалу з позиції різних типів інвесторів, тобто вивчити сприятливість інвестиційного клімату для конкретних груп інвесторів; виділити кластери сформованості інвестиційного клімату за типами інвесторів;

3) проаналізувати окремі складові інвестиційного потенціалу в контексті оцінки соціально-економічної ситуації загалом;

4) провести оцінку інвестиційного іміджу регіону;

5) використати SWOT-аналіз інвестиційного потенціалу шляхом оцінки сильних і слабких сторін регіону як місця для інвестицій, потенційних можливостей і небезпек, який допомагає виявити вузьке коло ключових проблем;

6) у вигляді таблиць, графіків і карт показати розподіл, динаміку, групування регіонів і їх географію за складовими інвестиційного потенціалу, зміною рейтингу, регіони, недооцінені вітчизняними та іноземними інвесторами, розподіл внутрішніх капіталовкладень та прямих іноземних інвестицій за типами регіонів у рейтингу;

7) застосувати соціологічні методи та експертні оцінки, опитування інвесторів;

8) використати кваліметричні методи оцінки інвестиційного потенціалу на базі його якісних характеристик;

9) за допомогою методів економетричного моделювання провести аналіз репутації, тобто ретроспективний аналіз (оцінити попередні коливання показників, і на цій підставі прогнозувати їхні майбутні коливання, виявити причини цих коливань та оцінити вплив зміни різних показників на зміну результуючих показників);

10) шляхом факторного аналізу також можна визначити вплив зміни одних обраних показників на зміну інших, що дозволить виявити найбільш вагомні фактори, від яких залежить інвестиційний потенціал;

11) провести аналіз неформальних показників;

12) дослідити вплив інвестування на економічну структуру регіону й держави загалом, адже безконтрольне інвестування в одні галузі і повне ігнорування інших може деформувати структуру економіки, порушити рівновагу господарської системи.

Поєднання, переплетення всіх трьох аспектів інвестування, які окреслені вище, також здійснюється синергетично. Якщо ці аспекти проявляються не тільки синергетично, але й мультиколінеарно, тобто в одному напрямі, то якісні параметри інвестиційного потенціалу зростають або зменшуються в геометричній прогресії.

Економічні моделі можуть використовуватися для вирішення багатьох проблем регіональної економіки: при побудові регіональних типологій, регіональному ситуаційному аналізу, розробці прогнозів, імітації наслідків проведення соціально-економічних заходів на загальнодержавному та регіональному рівнях обґрунтування параметрів фінансово-економічних механізмів та ін.

Висновки. Стратегічним напрямом розвитку має стати проведення економічних реформ з метою вибору та закріплення господарських механізмів, адекватних трансформаційним процесам інноваційного розвитку, які були б спрямовані на самовідтворення регіональної інфраструктури.

На нашу думку, поняття «державна інвестиційна політика» і «державне регулювання інвестиційною діяльністю» є поняттями різними й ототожнення їх помилкове, про що говорять й інші факти: по-перше, при ліберальній моделі економіки, основним принципом якої є *laissez faire* – хай усе йде, як іде, державне втручання в ринковий механізм саморегуляції економічних процесів, у тому числі й інвестиційних, є мінімальним, отже, й інвестиційна політика держав із цією моделлю економіки передбачає не регулювання інвестиційної діяльності, а опосередкований вплив з боку держави для створення сприятливого інвестиційного клімату й умов для підвищення ефективності інвестиційного процесу.

Список використаних джерел

1. Инновационный менеджмент сложных социально-экономических систем: монография / под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. В.А. Ткаченко. – Днепропетровск: Монолит, 2016. – 400 с.
2. Амоша А.И. Экономические методы улучшения условий и охраны труда / А.И. Амоша; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк: [б.и.], 1996. – 391 с.
3. Аспекты управления инновациями проектно-ориентированных организаций: монография / В.Р. Млодецкий, С.Б. Холод, В.А. Ткаченко и др.; под ред. Р.Б. Тяна, В.А. Ткаченко. – Днепропетровск: Монолит, 2012. – 241 с.

References

1. Tkachenko V.A. (ed.) *Innovacionnyj menedzhment slozhnyh social'no-jekonomicheskikh sistem* [Innovative management of complex socio-economic systems]. Dnepropetrovsk, Monolit, 2016, 400 p.
2. Amosha A.I. *Jekonomicheskie metody uluchshenija uslovij i ohrany truda* [Economic methods of improvement of conditions and labor protection]. Doneck, 1996, 391 p.
3. Mlodeckij V. R., Holod S. B., Tkachenko V. A. *Aspekty upravlenija innovacijami proektno-orientirovannyh organizacij* [Aspects of innovation management of project-oriented organizations]. Dnepropetrovsk, Monolit, 2012, 241 p.

Рассмотрены концептуальные подходы к инновационному развитию методических аспектов определения интегрального показателя оценки инвестиционной привлекательности субъектов региона, основой которых является количественный расчет взаимосвязи интегрального показателя с эффективностью инвестиций в период проектирования совокупного инвестиционного потенциала региона. Доказано, что естественной детерминантой экономического развития региона является инновационный процесс как системное явление, как результат от разновекторного взаимодействия институтов управления и экономических агентов региона, в котором линейные связи в цепочке «наука – производство – потребление» есть лишь одним из множественных составляющих.

Ключевые слова: *инновации, инвестиции, управление, методические подходы, потенциал, экономическое развитие.*

Conceptual approaches to the development of innovative methodological aspects for the definition of the integral appraisal ratio of investment attractiveness of the region subjects, based on evaluation of quantitative relationship between the integrated index and the efficiency of investment during projecting the total investment potential of the region have been considered. It is proved that the natural determinant of regional economic development is the innovation process as a systemic phenomenon, as a result of multi-vector interaction between management institutions and economic agents in the region, in which the linear relationships in the chain «science – production – consumption» is only one of multiple components.

Key words: *innovations, investment, management, methodological approaches, potential, economic development.*

Одержано 14.10.2016.